

Людмила ВЕДМІДЬ*

Переселення «ворожих елементів» із Городоцького району Вінницької області наприкінці 1935 – початку 1936 рр.

Метою дослідження є висвітлення підготовки та здійснення переселення окремих сімей польського походження з прикордонної смуги, зокрема з Городоцького району Вінницької області, до Старобільського округу Донецької області, як складової репресивної політики влади в середині 1930-х років.

Методологія дослідження базується на принципах об'єктивності, історизму та комплексності. Застосовано проблемо-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-генетичний та джерелознавчий методи аналізу.

Висновки. Необхідність переселення частини населення з Городоцького району Вінницької області пояснювалася потребою очистити прикордонну смугу від «ворожих контрабандистів і шпигунів», які могли підтримувати зв'язки з Польщею. Адже тоталітарний уряд вважав представників будь-яких національних меншин «п'ятою колоною» і розглядав їх як потенційно небезпечні елементи. Тому переселення і депортації використовувалися як один з елементів боротьби з «небажаним» контингентом.

Переселення відбувалося за вже чітко відпрацьованим механізмом і на підставі раніше прийнятої постанови ЦК КП(б)У «Про переселення з прикордонних районів» від 20 грудня 1934 року. Для чергової хвилі репресивних заходів, якими було це переселення, додаткових нормативних документів не потрібно було.

Дата початку операції була призначена на 27 грудня 1935 р., а її завершення — на 13 січня 1936 р. Підготовка та переселення були розділені на 3 етапи: 1) Таємна підготовча робота; 2) Оголошення про переселення, проведення зборів, агітаційна робота та підготовка до відправлення; 3) Відправлення майна та людей на вокзал і завантаження їх у вагони.

---

* *Ведмідь Людмила Анатоліївна* – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу історії державного терору радянської доби Інституту історії України НАН України. E-mail: vedmedik@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5998-9604>

Переселенню підлягали господарства з 11 сіл. Загалом 250 домогосподарств (з майном, продовольством та худобою) загальною чисельністю 1089 осіб. Їх переселили до Старобільського району Донецької області. З огляду на те, що Донецька область була промисловим регіоном з слабо розвиненим сільським господарством, перед новими переселенцями постало завдання створення і розвитку колгоспів. На жаль, в документі не вказано загальну кількість людей, які дісталися до місця призначення, їх розміщення та проживання на новому місці.

Ключові слова: переселення, репресії, національні меншини, Городоцький район, Вінницька область, Старобільський район, Донецька область.

В історичній науці теми, пов'язані з масовими репресіями та депортаціями населення, зокрема представників національних громад, які проживали у радянській Україні у середині 1930-х рр., посіли чільне місце серед актуальних проблем історії ХХ ст. Дослідники підготували чимало ґрунтовних досліджень, що розкривали соціально-економічні та культурні наслідки тоталітарної національно-культурної політики комуністичного керівництва, визначили приблизну чисельність втрат серед населення, спричинені репресіями 1930-х рр.¹

---

¹ Адамовський В.І. Переселення, виселення та депортація польського і німецького населення України в другій половині 30-х рр. ХХ ст. // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія: Історична: наук. зб. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. Івана Огієнка., – 2018. – Вип. 14. – С. 200–205; Бажан О. «Національні» операції НКВС на Київщині у 1937–1938 рр.: механізми реалізації та статистика // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2020. – № 1 (53). – С. 5–48; Калитко С.Л. Політика керівництв Компартії щодо польської національної меншини наприкінці 20-х – 30-х рр. (на матеріалах Вінницької області) // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (23–24 червня 1999 р.). – Хмельницький: "Поділля", 1999. – С. 338–343; Левченко Л. Репресії литовців на Миколаївщині за доби Великого терору // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2020. – № 2 (54). – С. 88–128; Лисенко О. Репресії проти представників китайської громади Чернігівської області у період Великого терору // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2020. – № 2 (54). – С. 66–87; Подкур Р. Переселення «політично неблагонадійних» громадян України на початку 1935 р. в контексті репре-

До пошуків «контрреволюційних елементів», «класових ворогів» та «шкідників», спричинених проблемами в сільському господарстві і промисловості у 1930-х рр., додалася боротьба з національними громадами. Саме їх представників Й. Сталін та його оточення вважали «політично неблагонадійними», а, отже, небезпечними для реалізації проекту «радянська людина». Поляки, німці, чехи, румуни та представники інших національних громад вважалися «п'ятою колоною», які можуть у будь-який момент «встромити ножа» у спину «країні Рад» в умовах європейського військового конфлікту.

Подібні побоювання посилювалися через численні військові конфлікти у різних частинах світу, що торкалися геополітичних інтересів політичного керівництва СРСР: агресія Японії проти Китаю у 1931 р. і захоплення Маньчжурії, прихід до влади у Німеччині 1933 р. А. Гітлера і націонал-соціалістів, їхні амбіції до світового панування та ін. Й. Сталін вважав Польщу і Румунію, з якими межував СРСР, потенційно небезпечними для СРСР і побоювався нападу з їхнього боку. Усе це змусило політичне керівництво СРСР вдатися до посиленого контролю суспільно-політичних настроїв населення та вважати за необхідне розпочати підготовку до неминучої європейської війни.

У даному контексті ідеться, перш за все, про прикордонні західні території радянської України, які безпосередньо межу-

---

сивної політики партійно-державного керівництва СРСР // Історія України: Маловідомі імені, події, факти. – 2001. – Вип. 13. – С. 127–149; його ж. Прикордоння Радянської України у воєнній доктрині СРСР 1920–1930-х рр. // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. – 2015. – Вип. 9. – С. 99–118; його ж. Регіональні особливості "великого терору" 1937–1938 рр. на західному кордоні СРСР–УРСР (на матеріалах Поділля) // Краєзнавство. – 2012. – № 1. – С. 75–84; Рубльов О., Репринцев В. Репресії проти поляків в Україні у 30-ті роки // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1995. – № 1/2 (2/3). – С. 116–156; Стронський Г. Злет і падіння. Польський національний район в Україні у 20–30-ті роки. – Тернопіль, 1992. – 36 с.; Чирко Б. Нацмен? Значить ворог // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1995. – № 1/2 (2/3). – С. 95–111 та ін.

вали з Польщею та Румунією. Саме ці території підпадали під особливий контроль з боку комуністичного режиму та мали бути «звільнені» від «політично неблагонадійних елементів». Населення, яке мешкало у прикордонній смузі, у тому числі і представники національних громад, опинилися у статусі «небажаних» і «неблагонадійних», піддавалися пильному нагляду, контролю й політичному переслідуванню. Для цього були певні причини через транскордонний фактор: контрабанда, наявність родичів по той бік кордону, потік неформальної інформації, минула повстанська діяльність тощо.

Поступово, згортаючи культурно-національну і науково-просвітницьку роботу серед національних громад, здійснюючи чистки національних установ, вище партійне керівництво перейшло до однієї із радикальних форм політичних репресій – застосування депортацій. Такі переслідування були спрямовані проти певних категорій осіб чи «політично неблагонадійних елементів», мали позасудовий характер, тобто проводилися без судової ухвали, на підставі рішення політбюро ЦК ВКП(б) із залученням і за підтримки НКВС СРСР. Вони мали на меті позбавити представників національних громад їхнього звичайного середовища проживання та життєвого укладу. Потрапляючи у чужорідне середовище, людина, відчуваючи страх і безпорадність, мала боротися вже за елементарне виживання, а не відстоювати власні національно-культурницькі переконання. Саме ці ознаки дають змогу науковцям кваліфікувати депортації і переселення як одну з форм репресій².

Саме така доля чекала населення у прикордонній смузі. Вважаючи її мешканців політично неблагонадійними за національною ознакою, політичне керівництво СРСР розпочало кампанію з їхньої депортації. У партійно-радянських документах ця операція називалася «переселенням політично неблагонадійних елементів».

² Депортации и этничность //Сталинские депортации. 1928–1953 /Под общ. ред. акад. А.Н. Яковлева; сост. Н.Л. Поболь, П.М. Полян. – М.: Материк, 2005. – С. 5–19.

Початок масової депортації політично неблагонадійних представників національних громад та українців із прикордонної смуги поклала постанова політбюро ЦК КП(б)У «Про переселення з прикордонних районів» від 20 грудня 1934 р.³ Все розпочалося зі створення спеціальної комісії для складання списків на виселення та обстеження місць компактного проживання німців, поляків та українців, які демонстрували опозиційні настрої до комуністичного режиму. У райони, до яких депортувалося населення із прикордонної смуги, також направлялися партійні працівники для вирішення соціально-побутових питань та визначення загальної чисельності переселенців, яку спроможний прийняти той чи інший регіон. Одночасно з виселенням «політично неблагонадійного» населення було ухвалено рішення про переселення у прикордонні райони кілька тисяч родин колгоспників-передовиків, які мали продемонструвати успішність соціалістичного устрою.

Іншу категорію населення, яку мали теж переселити у прикордонний регіон, складали демобілізовані червоноармійці. У мирний час вони мали допомагати прикордонникам в охороні кордону, в умовах військового конфлікту вони ставали додатковим резервом для Червоної армії.

Результат роботи цих комісій втілювався в ухваленій 23 січня 1935 р. постанові політбюро ЦК КП(б)У «Про переселення з прикордонної смуги 8300 господарств в зв'язку з оборонними міркуваннями і про переселення в прикордонні райони 4000 кращих колгоспників Київської та Чернігівської області»⁴. У ній докладно розписано процес підготовки та загальний механізм переселення з прикордонних районів УСРР. Розлого ця депортація проаналізована у дослідженні Р. Подкура⁵.

---

³ Центральний державний архів громадських об'єднань та українці (далі – ЦДАГОУ), ф. 1, оп. 16, спр. 11, арк. 316.

⁴ ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 16, спр. 12, арк. 62.

⁵ Подкур Р. Переселення «політично неблагонадійних» громадян України на початку 1935 р. ... – С. 127–149.

Зауважимо, що описаний механізм у подальшому застосовувався партійним керівництвом для наступних депортацій. Адже згадана депортація не була разовою акцією. Свідченням цьому став документ із архівного фонду Державного архіву Вінницької області. Власне, він і є предметом нашого дослідження.

Чергова хвиля депортації з прикордонної смуги, а саме Городоцького району Вінницької області (нині Хмельницької обл.), мала розпочатися 27 грудня 1935 р. і завершитися 13 січня 1936 р. Цього разу депортації підлягали мешканці 11 сіл: Нафтуловки, Немирінців, Гелетенців, Варовців, Жуковців, Мархлівки, Фельштина, Жищинців, Балакіри, Людвіполя, Городка. Всього – 250 господарств, загальна чисельність яких становила 1089 осіб⁶. Їх також направляли до Старобільського округу Донеччини, який мав забезпечувати сільськогосподарською продукцією робітників і шахтарів регіону. Потреба у додатковій робочій силі у сільському господарстві області виникла не лише через розширення виробництва, але й через Голодомор 1932–1933 рр.⁷

Процес підготовки до переселення і саме переселення були розділені на 3 етапи:

1) негласна підготовча робота, яка тривала з 27 грудня 1935 р. до 3 січня 1936 р.;

2) оголошення про переселення, проведення зборів, пояснювальна робота та підготовка до відправки – з 3 по 10 січня 1936 р.;

3) відправка людей і вантажів – 10–13 січня 1936 р.⁸

Підготовча робота передбачала складання списків осіб на депортацію, погодження їх з Городоцьким райкомом й Він-

⁶ Державний архів Вінницької області (далі – Держархів Вінницької обл.), ф. 136, оп. 3, спр. 372, арк 1.

⁷ Бледнов С. Голодомор в Донбасі (1932–1933 рр.): Авторський роздум, свідчення, документи. – Донецьк: Донбас, 2008. – 304 с.

⁸ Держархів Вінницької обл., ф. 136, оп. 3, спр. 372, арк. 2.

ницьким обкомом КП(б)У, узгодження дій з місцевими апаратами міліції і ГПУ, райвиконкомом, районним фінансовим (передача нерухомого і частково рухомого майна, худоби, птиці у розпорядження колгоспів) і земельним (передача земельних ділянок колгоспу) відділами, працівниками медичних і санітарних установ. Усі ці дії, як і механізм депортації, були вже добре відпрацьовані попередньою практикою⁹.

Для організації і забезпечення роботи з депортації у зазначені населені пункти було залучено чималу кількість працівників районних установ і бюро райкому партії, районного партійно-радянського, комсомольського і сільського активу з інших сіл. Загалом таких виконавців налічувалося 207 осіб¹⁰.

На місця партійні працівники направлялися нерівномірно. Усе залежало від політичної активності місцевого сільського активу. Якщо були сумніви у його політичній лояльності, спроможності організувати і реалізувати процес депортації, тим більше активістів направлялося із району чи інших сіл до цього населеного пункту. Так, наприклад, до с. Гелетенці направили лише одного уповноваженого Городоцького райкому КП(б)У, а до сіл Жуковці і Мархлівки направили групи з 10–15 осіб партійно-радянського активу¹¹. За необхідності уповноважені райкому партії залучали до виселення також безпартійних сільських і колгоспних активістів. Таких активістів загалом було залучено 593 осіб¹².

Саме на уповноважених райкому КП(б)У, представників партійного, колгоспного і сільського активу покладалися роз'яснювальна й агітаційно-пропагандистська робота по формуванню необхідного ідеологічного фону депортації, охорона порядку і майна, допомога у підготовці, доставці і заванта-

---

⁹ Подкур Р. Переселення «політично неблагонадійних» громадян України на початку 1935 р. ... – С. 127–149.

¹⁰ Держархів Вінницької обл., ф. 136, оп. 3, спр. 372, арк. 2.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

женні переселенців, їхнього майна, реманенту, продовольства на станцію, медичне і санітарне обслуговування депортованих, ветеринарний контроль худоби. Кожен з ешелонів супроводжувався лікарем, помічниками лікаря та ветеринарами¹³.

Провівши таємну попередню масштабну роботу по підготовці до депортації, уповноважені РНК проводили збори, на яких оголошували про депортацію, її причини, пільги, озвучували прізвища родин, конкретних осіб, яких вирішили позбавити права проживання у прикордонній смузі. Подібні «збори колгоспників ухвалювали схвальне рішення щодо переселення конкретних людей, настроїв, як правило, панував бадьорий, бойовий»¹⁴. Після голосування відразу відбувалося відмежування визначених до депортації осіб від сільського загалу. Будь-які прояви співчутливого ставлення до родин депортованих, навіть з боку рідних, засуджувалися¹⁵.

У звітній документації зазначалося, що переселенці спокійно ставилися до переселення, рідкими були випадки «байдужого» чи «радісного» сприйняття інформації. Проте, водночас, спостерігалися ворожі прояви і несприйняття факту примусового переселення, відмова їхати. У окремих випадках траплялися втечі. Так, зокрема, випадки втечі зафіксовано у 4 селах: Людвіполі, Жуковцях, Жищинці і Фельштині. У одному селі запроєктовані на депортацію відмовилися збирати речі та проходити обов'язкову санітарну обробку. Проте, «у результаті гарно проведеної масово-роз'яснювальної роботи», на час відправки ешелонів, таких, що втекли чи відмовлялися їхати, вже не було. «Випадки ворожого спротиву були попереджені, а окремі прояви невдоволення виявилися незначними і були відразу ліквідовані»¹⁶.

---

¹³ Там само.

¹⁴ Там само, арк. 3.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

Маршрути транспортування з сіл до залізничних станцій були чітко сплановані. Відправлення здійснювалося трьома ешелонами, в різний часовий проміжок¹⁷.

На жаль, документ не містить жодної згадки про чисельність людей, які доїхали до місця призначення – Старобільський округ Донецької області. Не згадується й про подальше облаштування переселенців на новому місці.

Подальша доля депортованих, ймовірно, була трагічна. Під час Великого терору сталінський режим масово використовував так звані «національні операції» для остаточного знищення національних громад, ліквідації їхнього національно-культурного надбання та фізичного знищення національної інтелігенції¹⁸.

Нижче публікується документ про депортацію «контрабандистсько-шпигунських елементів» з Городоцького району Вінницької області до Старобільського округу Донецької області. Депортація відбулася наприкінці грудня 1935 – у січні 1936 рр. Документ публікується мовою оригіналу. Наявні у тексті орфографічні й стилістичні помилки, що не впливають на зміст документу, виправлені без застережень.

---

¹⁷ Там само, арк. 3–4.

¹⁸ Див. наприклад: Подкур Р. "Великий терор" 1937–1938 рр. на Донбасі. – К.: Інститут історії України, 2016. – 126 с.

**Інформація секретаря Городоцького райкому КП(б)У Михайловського
про депортацію 250 господарств району до Старобільського округу
Донецької області**

17 січня 1936 р.

Сов[ершенно] Секретно*

ОБКМУ КП(б)У
г. Винница.

ОКРУЖНОМУ КП(б)У
г. Проскуров.

И Н Ф О Р М А Ц И Я

о проделанной работе Городокским РПК по переселению из Городокско-го района 250 хозяйств в Старобельский Округ Донецкой Области.

I.

Подлежало к очистке от контрабандистско-шпионских враждебных элементов, поддерживающих связь, главным образом с Польшей, 11-ти сел, а именно:

1. Нафтуловка – 14 хоз[яйств]	7. Фельштин – 23 хоз[яйств]
2. Немиринцы – 33 –"–	8. Жищинцы – 19 –"–
3. Гелетенцы – 18 –"–	9. Балакиры – 16 –"–
4. Варовцы – 13 –"–	10. Людвиполь – 28 –"–
5. Жучковцы – 16 –"–	11. Городок – 53 –"–
6. Мархлевка – 17 –"–	

Всего хозяйства 250, всего людей – 1089.

Из них: мужчин – 305, женщин – 349, детей – 435.

Ориентировочно, эти 250 хозяйств имели для перевозки 650 тонн груза в виде домашних и хозяйственных вещей, кроме того, 24 лошади, 60 коров, 17 голов молодняка, 25 свиней, 3 козы, 980 штук курей, 101 гусь, 62 кроля. Кроме того, подлежало к транспортировке картофеля 14 тонн, хлеба зерна 4 тонны, и фуража 2 тонны, кормовой свеклы полторы тонны, сена, соломы, дрова и др., чем заняли 4 платформы.

Для поднятия всего груза и доставки на станции понадобилось 1188 подвод, причем каждую подводу могли тянуть лишь 3 лошади (в связи с глубокой грязью).

Весь груз и люди размещены в 3-х эшелонах, общей сложностью 105 вагонов, из них людских 39, остальные использованы под груз.

* Тут і надалі – підкреслення у тексті.

II.

Підготовка к переселенню на местах и процесс переселения был разбит на 3 цикла работ:

1. Негласная подготовительная работа с 27-го декабря до 3-го января.
2. Объявление переселяемым, проведения собраний, разъяснительная работа и подготовка к отправке с 3/1 по 10/1.
3. Отправка грузов и людей на станции и погрузка в вагоны 10–13 января.

Для организации всей работы по переселению: проведения массовых политико-разъяснительных собраний, бесед с колхозниками, с переселяемыми, организация охраны переселяемых и их имущества, колхозного имущества, предупреждение классово-враждебных вылазок, организация самого переселения, доставки продуктов на станции, упаковки грузов, проведения санобработки и т.п. РПК мобилизовало для оперативной работы на вышеуказанных селах всех членов РПК, членов президиума РИК'а, весь райпартактив, сельпартактив из других сел и КСМ актив, также беспартийный сельактив, а именно:

райактив..... 51 человек

сельпартактив.....84 –"

КСМ актив.....72 –"

Всего – 207 человек.

Расставлены люди были в селах по мере сложности работы, учитывая особенности села и трудности работы в нем. Так, если в селе Гелетенцы послан в помощь лишь один уполномоченный РПК, а вся работа проведена под руководством уполномоченного РПК местным сплоченным советским-колхозным, сельским активом, в другие же села (Жучковцы, Мархлевка) в силу слабости местного сельактива были направлены группы в 10–15 человек из райпартактива, сельпартактива из других сел. Причем ответственные бригады – уполномоченные РПК привлекли необходимое количество людей из актива колхоза и сельсовета, таким образом, по переселению были вовлечены и беспартийные в количестве 593 человека.

Для охраны имущества и села, помощи в упаковке вещей, выгрузке из ям картошки и т.п. участвовало в среднем 3 человека на каждое переселяемое хозяйство.

Во время подготовки к переселению были все переселяемые подвергнуты санитарной обработке, а именно: построены в 1–2 дня 11 бань, и переселяемые пропущены через баню, пострижены, привита оспа и продезинфицирована их вся одежда.

Медосмотром выявлены больные в семьях, заблаговременно изолированы (в больницу) (по с. Людвиполь 16-летний сын Богатырева болел тифом).

Эшелоны с отправляемыми обеспечены сопровождающими врачами и лекпомами (6 человек), вет[еринарный] состав в 3 человека.

III.

1. Для обеспечения политико-морального настроения колхозников в селах, а также соответствующей работы среди переселяемых было проведено следующее:

- а) партийно-комсомольские совещания;
- б) собрания актива колхозников; расширенные совещания с ездовыми и другими подсобными, как-то: сторожа, пожарники и т.п., на которых возлагались многие работы. Заручившись одобрением с их стороны мероприятий правительства, провели соответствующую расстановку сил;
- в) проводили собрания переселяемых, на которых было объявлено о переселении, причинах переселения, льготах и т.п.

2. Собрания колхозников принимали решения, одобряющие переселения именно конкретных людей. Настроение, как правило, создавалось бодрое, боевое, происходило немедленное отмежевание от колхозников и единоличников переселяемых, как правило. Но были отдельные случаи родственного сочувствия, как, например, по с. Немичинцы. Сестра высылаемого БЯЛОБЖИЦКОГО пыталась на собрании повлиять на настроение колхозников, но получила сильные отпор со стороны других, после чего даже покинула собрание. По с. Балакиры жена исключенного из партии КАТРИЧЕНКО и он сам держал связь с переселенцами, родственниками, враждебно относился к бригаде по переселению. По с. Людвиполь жена предколхоза сочувственно отнеслась к переселенцам, ходила, передавать новости, которые узнавала у мужа, и прощаться с переселенцами.

Возникали вопросы на собраниях после объявления списков переселяемых, почему только высылают поляков (Жучковцы, Нафтуловка). Это давало повод для разговоров после собраний в селе, «что, дескать, всех поляков высылают будут» (Нафтуловка, Немиринцы). Этим вылазкам давался отпор своевременно соответствующей разъяснительной работой.

Остающиеся колхозники аккуратно выполняли под час¹⁹ подготовки и переселения возложенные на них обязанности (охрана, помощь в сборах вещей, продуктов, упаковка, перевозка и т.п.).

---

¹⁹ Так у тексті.

3. а) Переселяемые в большинстве случаев воспринимали объявление о переселении спокойно, интересовались порядком переселения, что можно брать с собой, куда переселяют, будут ли обеспечены дети школой и т.п.

б) Более редкие случаи встречались «безразличного» отношения к переселению и восприятия переселения с удовольствием, но такие случаи были по с. Мархлевке, по с. Людвиполью. По с. Мархлевке был случай, что одна женщина, работающая письмоноском в колхозе, просила, чтобы ее вставили в список на переселение.

в) Наряду с этим, были случаи попыток проявления враждебных настроений, выпадов уклонения и побегов от переселения. Так, например, по с. с. Людвиполь – БОГАТЫРЕВ, Жучковцы – РУДНИЦКИЙ, Фельштин – ДЕРЕПА Иван, Жищинцы – МОСТОВОЙ Максим бежали из села, прятались по несколько дней. По селу Нафтуловка были 3 случая отказов собирать и паковать свои вещи к отправке. По Немиринцам – отказ от санитарной обработки, во время предложения переселяемому ПАЦЮКУ пойти в баню мыться, он ответил уполномоченному: «Ничего, дождетесь, що і вам колись буде баня²⁰». По с. Мархлевка переселяемый ПЛЮТА представил себе, что без паспорта не отправят, а поэтому заявил, что у него нет паспорта, он его потерял. На самом деле оказалось, что паспорт у него находился в пиджаке в кармане. По с. Жищинцы сочувствующими и родными переселяемого МАРГОШИНА устроили проводы с выпивкой, с соответствующей бранью, антисоветскими разговорами и т.п.

В результате хорошо проведенной массово-разъяснительной работы среди переселяемых, бежавшие спустя несколько дней вернулись и начали собираться в дорогу. Бежавший БОГАТЫРЬ (Людвиполь) явился уже к поезду на станцию, попросил талон на баню, выразил свое «удовольствие» по поводу упаковки его вещей и поехал вместе семьей.

Таким образом, к моменту отправки бежавших нет. Случаи враждебного сопротивления были предотвращены, а отдельные вылазки оказались незначительными и были тотчас ликвидированы.

IV.

Для транспортировки из сел были разработаны сроки подъема, маршруты пути следования до станций, организованы перевозочные средства так, чтобы все люди ехали на подводах, для далеких сел устроены были привалы (помещения для отдыха детей, чтобы покушать и согреться в с. Фельштин, Подлесный Олексанцы²¹).

²⁰ Так у тексті.

²¹ Так у тексті.

Отправка переселяемых была разбита на три эшелона, два эшелона по 100 хозяйств со станции Виктория и один эшелон 50 хозяйств со станции Скибнево. Погрузка производилась в разные числа, тяжелые вещи отправлялись на станции за день раньше, а именно: первый эшелон с. с. Городок – 53 хозяйства, Людвиполь – 28 хозяйств, Мархлевка – 17 хозяйств, Гелетенцы – 2 хозяйства, всего 100 хозяйств. 10-го января были погружены все тяжелые грузы и багаж, 11-го января – люди, дорожные вещи и скот, всего 51 вагон, отправлено в путь до срока указанного на один час раньше.

Ко 2-му эшелону на станцию Скибнево таким же образом поставлены переселяемые с их вещами таких сел: Фельштин – 23 хозяйств, Жучковцы – 16, Гелетенцы – 11 хозяйств. Погрузка начата 11-го, а закончена 12-го января, тоже досрочно и эшелон в 18 вагонов отправлен на 2 часа раньше срока.

Третьим эшелонном со станции Виктория 13-го января отправлены переселенцы таких сел: Гелетенцы – 5 хозяйств, Нафтуловка – 14 хозяйств, Немиринцы – 33 хозяйства, Варовцы – 13 хозяйств, Балакиры – 16 хозяйств, Жищинцы – 19 хозяйств, всего 100 хозяйств. Погружены в 36 вагонов, отправлены тоже досрочно.

17/1-1936 р.

СЕКРЕТАРЬ Р[айонного]П[артийного]К[омитета] [підпис] Михайловский
м. Городок, Р[айонный]П[артийный]К[омитет]

*Держархів Вінницької області, ф. 136, оп. 3, спр. 372,
арк. 1–4. Оригінал. Машинопис.*

REFERENCES

1. Adamovskiy, V. (2018). Pereselennia, vyseleennia ta deportatsiia polskoho i nimetskoho naselennia Ukrainy v druhii polovyni 30-kh rr. XX stolittia. *Ivan Ohiienko i suchasna nauka ta osvita. Seriia: Istorychna, nauk. zb.* (14), 200–205. [In Ukrainian].
2. Bazhan, O. (2020). «Natsionalni» operatsii NKVS na Kyivshchyni u 1937–1938 rr.: mekhanizmy realizatsii ta statystyka. *Z arkhiviv VUChK-HPU-NKVD-KHB – From archives of VUChK-GPU-NKVD-KGB, 1 (53), 5–48.* [In Ukrainian].
3. Kalytko, S. (1999). Polityka kerivnytstv kompartii shchodo polskoi natsionaolnoi menhshyny naprykintsi 20-kh – 30-kh rr. (na materia-

- lakh Vinnytskoi oblasti).). Abstracts of Papers': *Poliaky na Khmelnyshchyni: pohliad kriz viky*. (pp. 338–343). Khmelnytsky. [In Ukrainian].
4. Levchenko, L. (2020). Represii lytovtsiv na Mykolaiivshchyni za doby Velykoho teroru. *Z arkhiviv VUChK-HPU-NKVD-KHB – From archives of VUChK-GPU-NKVD-KGB*, 2 (54), 88–128. doi: <https://doi.org/10.15407/vuchk2020.02.088> [In Ukrainian].
  5. Lysenko, O. (2020). Represii proty predstavnykiv kytaiskoi hromady Chernihivskoi oblasti u period Velykoho teroru. *Z arkhiviv VUChK-HPU-NKVD-KHB – From archives of VUChK-GPU-NKVD-KGB*, 2 (54), 66–87. doi: <https://doi.org/10.15407/vuchk2020.02.066> [In Ukrainian].
  6. Podkur, R. (2001) Pereselennia «politychno neblahonadiinykh» hromadian Ukrainy na pochatku 1935 r. v konteksti represyvnoi polityky partiino-derzhavnogo kerivnytstva SRSR. *Istoriia Ukrainy: Malovidomi imeni, podii, fakty*, (13), 127–149. [In Ukrainian].
  7. Podkur, R. (2015). Prykordonna Radianskoi Ukrainy u voiennoi doktryni SRSR 1920–1930-tykh rr. *Rehionalna istoriia Ukrainy. Zbirnyk naukovykh statei*, 9, 99–118. [In Ukrainian].
  8. Podkur, R. (2012). Rehionalni osoblyvosti "velykoho teroru" 1937–1938 rr. na zakhidnomu kordoni SRSR-URSR (na materialakh Podillia). *Kraieznavstvo*, 1, 75–84. [In Ukrainian].
  9. Podkur, R. (2016). Velykyj teror 1937–1938 rr. na Donbasi. Kyiv. [In Ukrainian].
  10. Rublov, O., Repryntsev, V. (1995). Represii proty poliakov v Ukraini u 30-ti roky. *Z arkhiviv VUChK-HPU-NKVD-KHB – From archives of VUChK-GPU-NKVD-KGB*, 1/2 (2/3), 116–156. [In Ukrainian].
  11. Stronskyi, H. (1992). *Zlet i padinnia. Polskiy natsionalnyi raion v Ukraini u 20–30 i roky*. Ternopil. [In Ukrainian].
  12. Chyrko, B. (1995). Natsmen? Znachyt voroh. *Z arkhiviv VUChK-HPU-NKVD-KHB – From archives of VUChK-GPU-NKVD-KGB*, 1/2 (2/3), 95–111. [In Ukrainian].
  13. Yakovlev, A.N. (Ed.), Pobol, N.L., Polian P.M. (Comp.). (2005). *Deportatsyy i etnychnost Stalynskyye deportatsyy. 1928–1953*. Moscow. [In Russian].

**Vedmid L. Resettlement of "enemy elements"
from Horodok district of Vinnytsia region
(end of December 1935 - beginning of January 1936)**

The purpose of the study is to highlight the preparation and implementation of the resettlement of individual families of Polish origin from the border strip, in particular, from the Horodoks district of the Vinnytsia region to the Starobil district of the Donetsk region, as a component of the repressive policy of the authorities in the mid-1930s.

Research methodology and methods. The research is based on the principles of objectivity, historicism and comprehensiveness. Problem-chronological, comparative-historical, historical-genetic and source-scientific methods of analysis are applied.

Conclusions. The need to resettle part of the population from the Horodoks district of the Vinnytsia region was explained by the need to clear the border strip of "enemy smuggling and espionage elements" that could maintain ties with Poland. After all, the totalitarian government considered representatives of any national minorities to be a "fifth column" and regarded them as potentially dangerous elements. And, therefore, resettlement and deportations were used as one of the elements of the fight against the "unfavorable" contingent.

The resettlement took place according to the already clearly worked out mechanism and on the basis of the previously adopted resolution of the Central Committee of the CP(b)U "On Resettlement from the Border Areas" of December 20, 1934. No additional regulatory documents were required for another wave of repressive measures, such as this resettlement was.

The date of the start of the operation was set for December 27, 1935, and its completion - January 13, 1936. Preparation and resettlement itself were divided into 3 stages: 1) Secret preparatory work; 2) Announcement of resettlement, holding meetings, outreach work and preparation for shipment; 3) Sending goods and people to the station and loading them into wagons.

Farms from 11 villages were subject to resettlement. A total of 250 households (with property, food and livestock) with a total population of 1,089 people. They were resettled in the Starobil district of the Donetsk region. Considering the fact that the Donetsk region was still an industrial region with poorly developed agriculture, the newly resettled people faced the task of creating and developing collective farms. Unfortunately, the document does not contain any mention of the total number of people who reached their destination, their accommodation and accommodation in the new place.

Keywords: resettlement, repression, national minorities, Horodok district, Vinnytsia region, Starobil district, Donetsk region.